

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken

Waldeck, P.W.

Citation

Waldeck, P. W. (2017, November 15). *Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/55510>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/55510>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/55510> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Waldeck, P.W.

Title: Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken

Issue Date: 2017-11-15

De beproeving [1803]

Na Amiens stond de Bataafse Republiek opnieuw in de positie van *demandeur* ten opzichte van Frankrijk. Napoleon had steeds toegezegd dat de bilaterale kwesties na het sluiten van de vrede aan de orde zouden komen. Van der Goes en Schimmelpenninck kregen al gauw opdracht de Franse regering aan haar woord te houden. De ambassadeur sprak op 10 april 1802 voor de eerste keer zowel Talleyrand als Napoleon persoonlijk aan. Nog geveleid door diens ‘vererende vriendelijkheid’ jegens hem, deed Schimmelpenninck zeer optimistisch verslag aan Van der Goes. ‘De roem en waardigheid van Napoleon, ja, zijn expressievelijk gegeven woord, zijn affectie voor de Bataafse Republiek en zijn achting voor het Bewind’, deden niet de minste twijfel rijzen of de afdoening van Amiens zou goed komen.¹

In Den Haag voelde Van der Goes de hete adem van de leden van het Staatsbewind in zijn nek. De teruggave van Vlissingen en de aftocht van de Franse troepen werden synoniem aan het herstel van de volledige uitoefening van de soevereiniteit. Verongelijkheid en verbittering jegens Frankrijk maakten de zaak politiek brisant. De Franse tijdelijk zaakgelastigde, Antoine de Marivault, wakkerde de tweedracht in de Bataafse politiek aan door het bewind in het zondig daglicht van anglomanie te stellen – volgens Marivault in zijn rapportage aan Parijs alle reden om Vlissingen met een sterk garnizoen te blijven beleggen. Er was afnemend begrip voor de diplomatieke kunst om het juiste moment af te wachten en de juiste toon te kiezen voor een goede gelegenheid de Franse regering tot daden te brengen. ‘De moed raakt bij mij geheel verloren, indien er niet spoediger een voordeliger uitkijk komt. Hoe onschuldig ook, komen gij en ik in verdenking van niet het uiterste beproefd te hebben. De natie wil niet geloven, dat er aan onze rechtmatige reclamaties in Frankrijk zo weinig gehoor gegeven wordt,’ aldus Van der Goes.²

Aan het verloop van zijn correspondentie met Schimmelpenninck is te zien hoe de steeds dringender wordende aanmoedigingen van Van der Goes werden afgewisseld met de wijdlopijge berichten van Schimmelpenninck over zijn demarches bij de Eerste Consul, diens broer Joseph en minister Talleyrand. Halverwege het jaar was Schimmelpennincks vertrouwen in Napoleon, ondanks het feit dat hij slechts vage of ontwijkende antwoorden kreeg, nog ongeschokt.

La Belle Indienne

De noodzaak de Bataafse Republiek om reden van staatsbelang voorlopig aan het lijntje te houden, weerhield Talleyrand er niet van zijn Bataafse collega voor het karretje te spannen ten behoeve van zijn met schandaal beladen huwelijksplannen.

Het was zomer 1802 toen Van der Goes tot zijn waarschijnlijk niet geringe verbazing een brief ontving van een zekere Catherine Worlée. De wat kinderlijke handtekening doet vermoeden dat de brief door een ander met een meer geoeffend handschrift is geschreven. Worlée moet geen onbekende voor Van der Goes zijn geweest. Het zou heel goed kunnen dat zij elkaar tijdens het verblijf van Van der Goes in Parijs in 1797 hadden leren kennen. Schimmelpenninck schreef hem in oktober 1801 met enige pret de volgende terzijde: ‘Mev. Grand heeft weer zich met *accent* naar U geïnformeerd. Al schudt gij nog zo het hoofd, het is toch de waarheid.’³ Mevrouw Grand, geboren Worlée, was de bijzit van Talleyrand, die in 1797 onder één dak met de Franse minister in zijn ambtswoning aan de Rue du Bac was gaan wonen. Madame Grand was een avontuurlijke courtisane, in Parijse societykringen alom bekend als La Belle Indienne. Dit epitheton dankte Catherine aan haar ravissante schoonheid en het feit dat zij uit Franse ouders in de Deense kolonie Tranquebar aan de oostkust van India was geboren.⁴

Het hokken van Talleyrand leidde op den duur tot schandaal. Het corps diplomatique tekende zelfs bij Napoleon protest aan. Men wenste niet op officieel regeringsniveau ontvangen te worden door een lichte-kooi. Napoleon, altijd al achterdochtig jegens zijn minister, zette Talleyrand voor het blok: treed af of trouw met haar. Talleyrand koos de laatste optie, maar daardoor rees een tweeledig probleem. De rooms-katholieke kerk stond haar bisschop niet toe een huwelijk aan te gaan, en bovendien was Madame Grand ook nog eens een gescheiden vrouw. Het eerste probleem loste de kerkprins-staatsman op door in de zomer van

1802 de Franse Raad van State ertoe te brengen laconiek af te kondigen dat Talleyrand was teruggekeerd tot 'het seculiere lekenleven'. Echter, George Francis Grand bleef een probleem. Op zijn beurt rook deze lang bedrogen echtgenoot geld. Hij beschikte over sappige informatie over het verleden van zijn ex-vrouw. Grand moest dus tot zwijgen worden gebracht en beter nog: met zwijggeld (tachtigduizend franc uit de kas van Talleyrand) verdwijnen naar een ver land. Samen herinnerden Talleyrand en Catherine zich die sympathieke Van der Goes, bovendien thans minister van een land met rijke koloniën dat veel verplicht was aan de welwillendheid van de Franse natie. Onder haar meisjesnaam riep Catherine zichzelf in herinnering en vroeg poeslief aan Van der Goes of hij geen baantje kon regelen voor Grand in de Kaapkolonie, dat voor hem bovendien een prettig klimaat had. 'M. de Talleyrand zou U een bijzondere verplichting schuldig zijn met alles wat u voor mij kunt doen', zo eindigde haar brief.⁵

De secretaris van staat was natuurlijk een koele, gewetensvolle ambtenaar-politicus, maar van ijs was hij niet. In de zekerheid dat Talleyrand haar correspondentie volgde, liet Van der Goes aan Catherine via Schimmelpenninck en met instemming van het Staatsbewind weten dat hij zou proberen iets via zijn Amsterdamse relaties te regelen, zeker als Talleyrand zich de Bataafse zaken eens een beetje ter harte wilde nemen. Zelfs in het helpen oplossen van huwelijksperikelen kon een staatsbelang schuilen. Op 18 september haastten de beoogde echtelieden zich naar de *mairie* van het tweede arrondissement van Parijs om een burgerlijk huwelijk aan te gaan. Op 20 september stond in de notulen van het Staatsbewind dat Grand was benoemd tot buitengewoon raadadviseur van het gouvernement van de Kaapkolonie met een jaarwedde van tweeduizend gulden.⁶ Delprat, secretaris van Van der Goes, vond het een schande. In een tijd waarin zoveel brave lieden vruchteloos solliciteerden naar een post, zo schamperde hij in zijn journaal, schiepen er een voor een Franse 'cocu'.⁷ Grand vertrok naar Amsterdam, waar hij pas eind december sloop kon gaan naar de Kaap. Van der Goes kreeg een omstandige en warme bedankbrief, nu keurig ondertekend door zijn nederige en zeer gehoorzame dienaars, Talleyrand-Périgord née Worlée.⁸ Talleyrand stond nu bij Van der Goes in het krijt.

De soevereiniteit gegijzeld

Inmiddels sprak Schimmelpenninck in augustus Napoleon voor de derde keer. Het viel hem op dat de Eerste Consul, telkens wanneer Vlissingen ter sprake kwam, onmiddellijk van onderwerp veranderde en zich dan bijvoorbeeld afvroeg of een verlenging van het verblijf der Franse troepen niet juist voordelig was. Immers, de Bataafse troepen waren nodig om in de koloniën de macht van de Britten over te nemen. Daar had Napoleon een punt. Het Staatsbewind was, vanwege het tekort aan expeditionaire troepen, zeer bezorgd dat de Britten de ingenomen koloniën vroegtijdig zouden verlaten. Dat zou een vacuüm scheppen waarin opstand van inheemsen of slaven zou kunnen gedijen. Maar de tegenwerping van Napoleon was tegelijkertijd een nauwelijks verholen hint. Het militair onvermogen van de Republiek vormde voor de Franse bondgenoot een groot risico.

Hoewel Schimmelpenninck over de zaak van de Franse toezeggingen regelmatig rapporteerde, begon het Staatsbewind, ondanks zijn uitgesproken waardering voor zijn ambassadeur, het gebrek aan voortgang Schimmelpenninck persoonlijk aan te rekenen. Eerst mocht hij niet eerder zijn jaarlijks verlof opnemen dan wanneer hij enige werkelijke vooruitgang kon rapporteren. Later koppelde het bewind inwilliging van de wens van Schimmelpenninck om te worden overgeplaatst naar Londen aan het afdoen van de zaken die beloofd waren in Amiens. Van der Goes probeerde de gemoederen te kalmeren met het voorstel dat het Staatsbewind zich rechtstreeks tot Napoleon zou richten. Dan kon het bewind zelf ervaren hoe de vork in de steel zat. Schimmelpenninck ging daarmee graag akkoord. Van der Goes suggereerde als alternatief om de ontwijkende houding van de Franse regering onder de aandacht te brengen van de andere mogendheden. Dat raadde Schimmelpenninck evenwel af als te radicaal en bedenkelijk, omdat hij de onberekenbare reactie van de Fransen vreesde. Van der Goes kreeg, hoewel hij de moeilijkheden van Schimmelpenninck begreep, de volle gram van een getergde ambassadeur over zich heen. Laat het bewind nog eens alle stukken over de afdoening doornemen, brieste hij, ‘en laat mij dan in Gods naam zeggen, wat er bij al dit nog te doen zij?’⁹ Vanwege de naam die Schimmelpenninck in de Franse hoofdstad had weten op te bouwen, dacht de Bataafse politiek dat hij ieder varkentje wel kon wassen. Men leek gewoon geen geloof te willen hechten aan zijn waarschuwingen dat er niet veel verwacht kon worden.

Intussen stelden de Fransen drie nieuwe onmogelijke eisen die alle

drie getuigden van hun onwil om de bilaterale geschilpunten op te lossen. De fortificaties langs de grens met België moesten nu met Franse garnizoenen worden belegd of worden afgebroken. De nieuwe Franse legerbevelhebber, generaal Joseph de Montrichard, moest zijn hoofdkwartier in Den Haag kunnen vestigen. Dat was opnieuw een aanslag op de Bataafse soevereiniteit. Bovendien eiste men dat de tot ambassadeur verheven Sémonville bij zijn intrede in de stad zou worden verwelkomd met hetzelfde groot ceremonieel dat vroeger toekwam aan een ambassadeur van koning Lodewijk XIV. De eerste eis vormde aanleiding tot nieuwe disputen tussen de bondgenoten. De laatste twee eisen konden later ongedaan gemaakt worden.¹⁰

Schimmelpenninck kreeg aan het eind van het jaar het hem toegezegde ambassadeurschap aan het hof van St. James. Hij verliet Parijs zonder uitzicht op concreet resultaat. Napoleon had het wellicht niet aangedurfd de door hem gerespecteerde Schimmelpenninck voor het hoofd te stoten met de ware reden van alle getalm en ontwijken. Dat werd bewaard voor zijn opvolger, de onfortuinlijke Carel de Vos van Steenwijk. Talleyrand zei hem namens de Eerste Consul 'dat de Franse troepen niet eerder het Bataafs territorium zouden verlaten dan dat aan alle delen van het tractaat van Amiens voldaan was en alle stipulaties daaruit resulterende waren vervuld'. Zonder blikken of blozen ontkende Talleyrand hoogst verwonderd dat de Franse regering Schimmelpenninck ooit enige belofte of toezegging had gedaan over het terugtrekken van Franse troepen. Sterker nog, Schimmelpenninck zou daarover nooit gesproken hebben!¹¹ De waarheid was dat de Bataafse Republiek werd gegijzeld in het conflict tussen Frankrijk en Groot-Brittannië over de in Amiens toegezegde evacuatie door de Engelsen van Malta en Egypte. Zou dit conflict escaleren tot hervatting van de oorlog, dan wilde Napoleon zijn (militaire) handen vrij hebben in de Lage Landen. In december al had de Eerste Consul deze omineuze uitspraak gedaan: 'Het is in Europa algemeen bekend, dat Italië en Holland evenzeer als Zwitserland ter beschikking staan van Frankrijk.'¹²

Terwijl Schimmelpenninck hoog en droog in Londen zat, kreeg Van der Goes in Den Haag te maken met de kater van het magere resultaat van Amiens. De multilaterale weg van de vredesconferentie van Amiens noch de weg van de bilaterale demarches daarna had immers de kroonjuwelen van het buitenlands beleid veiliggesteld. De teleurstelling bij Van der Goes was niet minder groot. Het zoeken naar een mogelijkheid om het Haags Tractaat open te breken kon helemaal opnieuw beginnen.

Hij verzuchtte: ‘Wij moeten in dit tijdperk de dagen van Tromp en De Ruyter vergeten en maar al onze vermogens inspannen om ons overgeschoten boedeltje in rust bij elkaar te houden en ons eigen landsdevies [Eendracht maakt macht] nooit vergeten. Men schijnt die eendracht thans ernstig te willen bevorderen. De Hemel neige daartoe alle harten.’¹³

Van der Goes doelde daarmee op de binnenlandse politieke onenigheid die bepaald niet bijgedragen had de Bataafse positie in de onderhandelingen over de uitvoering van Amiens te versterken. Het scheelde maar weinig of begin oktober 1802 vond er wederom een staatsgreep plaats.

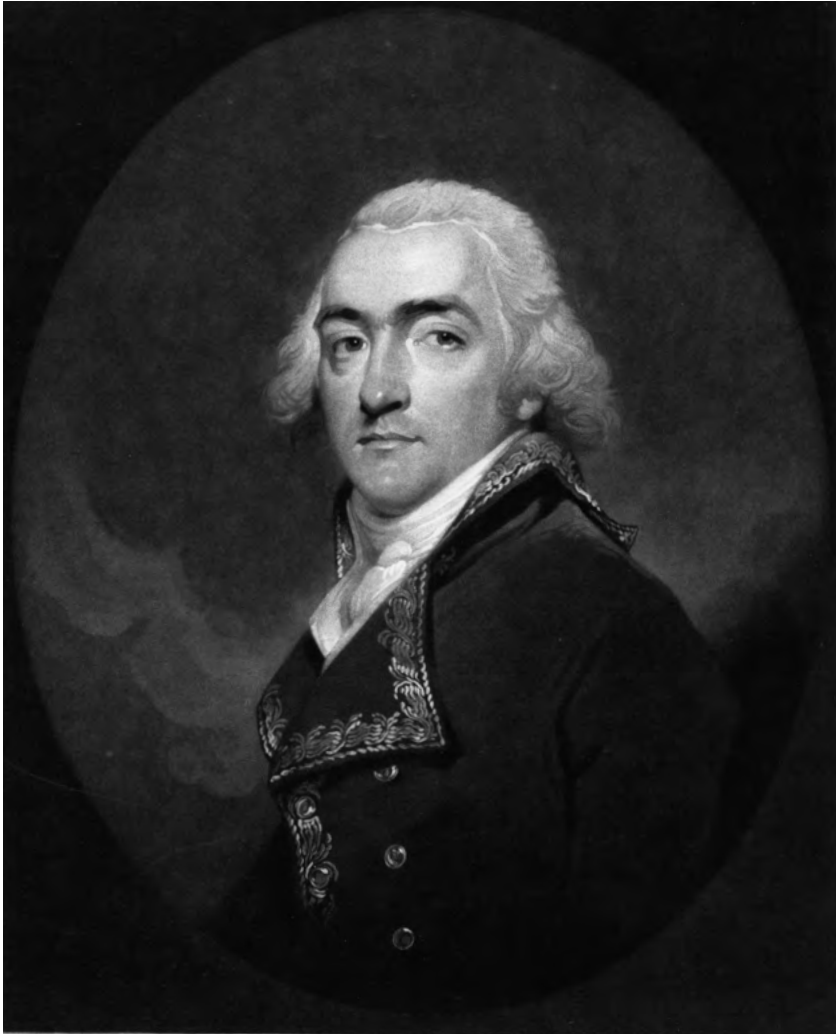
Een diner voor Daendels

De Vrede van Amiens luidde begrijpelijk een gunstige periode in voor de herleving van handel en nijverheid. Zowel Franse als Britse diplomaten noteerden een opwaartse beweging in de economie en het leven van alledag. Van der Goes constateerde begin juni tot zijn tevredenheid dat half Den Haag naar Vlaardingen was vertrokken om als vanouds ‘buisjesdag’ te vieren, het begin van het haringvangstseizoen. De Bataafse politiek onderging echter een minder positief effect. Bij alle gefoeter op het tekortschieten van het Staatsbewind en de vernederende relatie met Frankrijk kwam nu ook de nationale verzoening, die eendracht wilde zaaien maar tweedracht dreigde te oogsten. Een algemene amnestie voor Oranjegezinden opende een reservoir van bekwame bestuurders die inzetbaar waren in de departementale administraties en andere ambtelijke posities.¹⁴ ‘De Oranjevrienden solliciteren als dol. Andere tijden, andere zeden’, meldde Van der Goes aan Schimmelpenninck.¹⁵ De hausse in banenjagerij veroorzaakte veel onderlinge nijd en afgunst. De patriotten vonden dat de Oranjegezinden naar verhouding veel te veel posities kregen. Verstokte Oranjemannen zagen in het herstel van invloed de mogelijkheid terug te keren naar oude tijden en gewoonten. De onvrede hierover deed de roep om verandering van de constitutie klinken. Van der Goes zag het met ergernis aan. Het was hem zonneklaar dat ‘enige woelzieken en jaloerse mensen’ allerlei insinuaties naar Parijs stuurden in de hoop dat de Franse regering daarin het voorwendsel zou vinden om ‘ons minder loyaal te behandelen dan wij verdienen’, zo schreef hij aan Schimmelpenninck. Hij vond het verschrikkelijk dat men de onafhankelijkheid van zijn vaderland op het spel zette, dikwijls ‘uit nijd omdat men niet dit of dat ambt voor zijn zoon, broer of neef

kan bekomen'. Sinds het verschijnen van Daendels in Den Haag doken er volgens Van der Goes brieven op die, naar men zei, in Parijs geschreven waren door een persoon die het volle vertrouwen van de Eerste Consul had. Daarin zou beweerd worden dat het Staatsbewind niet te vertrouwen was en dat daarom, teneinde de alliantie niet in gevaar te brengen, maatregelen genomen moesten worden. Wie werd bedoeld met die persoon? Gaf hij met deze informatie soms Schimmelpenninck een verholen waarschuwing? Zo ja, dan was Van der Goes ongewoon ondiplomatiek in zijn conclusie: 'Ik kan krijten, wanneer ik denk dat mijn vaderland zulke lage wezens in zijn boezem voedt! Vaarwel.'¹⁶

Tezelfdertijd is uit de correspondentie tussen het meer federalistisch georiënteerde bewindslid Besier en diens democratische politieke vriend Wiselius op te maken dat met het oog op een eventueel noodzakelijke omwenteling ook de betrouwbaarheid en bruikbaarheid van Van der Goes de revue passeerden. Wiselius zag hem niet zitten. In zijn ogen was Van der Goes in 1799 al 'verkocht aan de Engelsen'. Besier daarentegen meende dat Van der Goes weliswaar bepaald niet tot de 'malcontenten' behoorde, maar dat hij wel degelijk openstond voor hervormingen zonder zich te willen inlaten met pogingen de bestaande orde omver te werpen.¹⁷ De Britse gezant Liston onderkende eveneens dit standpunt bij Van der Goes. Hij tekende uit de mond van de secretaris van staat op dat vriend en vijand het erover eens waren dat het bewind onder de geldende staatsregeling stabiliteit noch daadkracht kon tonen. Het land had een sterk eenhoofdig gezag nodig om voor eenheid te zorgen. Waarover men nog van mening verschilde was het moment waarop een verandering moest plaatsvinden. Liston was verrast van Van der Goes te horen dat Schimmelpenninck, gezant in Groot-Brittannië, tot de voorstanders van snelle actie behoorde. Van der Goes meende echter dat men verandering stap voor stap moest voorbereiden om vervolgens het juiste moment te kiezen. Wilde men een sterke man, dan voorzag Van der Goes onder de omstandigheden geen andere optie dan wellicht een broer van Napoleon.¹⁸ Deze observatie deed hij al eind september 1802, dat is vier jaar voordat Lodewijk Napoleon koning van Holland werd.

Schimmelpenninck, met verlof in Nederland, verwoordde zijn kritiek op de gang van zaken begin september in een nota aan het Staatsbewind. Dat bleef natuurlijk niet onopgemerkt. Zijn oude schoolkameraad Daendels had de stoute schoenen weer aangetrokken en zon op een plan een militaire coup te plegen. Daarbij zou Schimmelpenninck bij uitstek de redder des vaderlands moeten spelen. Er vond een cruciaal gesprek plaats tussen Daendels, zijn kompaan generaal Dumonceau en Schim-

*Herman Willem Daendels (1762-1818),
toegeschreven aan Charles Howard Hodges, 1795*

melpenninck op Het Loo. Wat daar precies werd besproken, is nooit duidelijk geworden. Maar een dag later verscheen een anoniem ‘Bulletin aan de Bataafse armée’ dat zeer opruiende taal bevatte. Een putsch met Schimmelpenninck aan het hoofd leek te worden aangekondigd. Toen het bewind zijn ambassadeur daarop aansprak, distantieerde Schimmelpenninck zich direct van dit pamflet. Er volgden enkele weken van grote spanning in Den Haag. Het Staatsbewind kon de dreigende insubordinatie van zijn generaals natuurlijk niet over zijn kant laten gaan. Het durfde echter geen rigoureuze stappen te nemen. Het loofde veertienduizend gulden uit voor de tip die zou leiden naar de auteur. Ter verzekering van zijn veiligheid werd het Hessische huurregiment Waldeck naar Den Haag gedirigeerd, terwijl het bewind tevergeefs probeerde de generaals uit te nodigen voor een informeel gesprek met zijn secretaris van staat Van der Goes om zich nader te verklaren. Daendels belegde daarentegen een bijeenkomst in de Haagse Doelen om de oppositie te organiseren, waar helaas voor hem niemand op afkwam.

De situatie werd begin oktober gered door interventie van Frankrijk. Op de hoogte gesteld van de dreigende putsch kreeg Sémonville per ijlbode van Napoleon een niets aan duidelijkheid te wensen overlatende instructie, die tegelijkertijd in Parijs ter informatie aan de Bataafse zaakgelastigde Smits werd overhandigd. De generaals moesten ontslagen en gearresteerd worden indien zij iets tegen het bewind zouden ondernemen. Napoleon wilde niet geloven dat Schimmelpenninck bij de rebellie betrokken was, maar als dat zo zou zijn dan moest ongenade zijn deel worden. ‘Het is tijd dat de revoluties ophouden en dat men rustig kan leven in Europa’, liet Napoleon weten, nadat hij twee dagen eerder had ingegrepen in de bijna-burgeroorlog in de Helvetische Republiek.¹⁹ Sémonville zocht terstond contact met Van der Goes en Schimmelpenninck. Afgesproken werd dat Van der Goes de nodige maatregelen met het Staatsbewind zou bespreken en dat Schimmelpenninck bij de generaals zou gaan bemiddelen. Er werd een compromis uitgewerkt. Het bewind zou bereid zijn de uitgelopen beloning in te trekken en verder geen navraag te doen naar het auteurschap, als Daendels en Dumonceau publiekelijk afstand zouden nemen van het bulletin. Het bewind zou gerechtvaardigde grieven van het leger in behandeling nemen, maar enkele gecompromitteerde officieren moesten verdwijnen. Na een oorverdovende stilte gedurende een vol etmaal waren Daendels en Dumonceau bereid toe te geven. Schimmelpenninck echter weigerde ten enenmale een openbaar desaveu. Toen de geëiste schriftelijke ver-

klaring van de generaals arriveerde, kregen de drie mannen een uitnodiging voor een diner bij Van der Goes, waaraan behalve leden van het Staatsbewind ook Sémonville, Liston en de Spaanse gezant aanzaten, om de goede afloop te beklinken.

Delprat noteerde in zijn dagboek dat ‘het onweer, althans voorlopig, was overgewaaid’.²⁰ Liston observeerde dat het Staatsbewind zich meer door de Franse interventie dan door het toegeven van de weerspannige generaals zeker van zijn positie voelde.²¹ Van der Goes was het met Liston eens dat de Franse inbreuk op de onafhankelijkheid een belediging was voor het Staatsbewind, maar dat het toch maar beter was de kiezen op elkaar te houden. De interventie had volgens hem het bijkomend effect dat de ‘woelzieken’ en meer in het bijzonder de stokebranden Sémonville en Marivault begrepen uit welke hoek de wind uit Parijs waaide.²²

‘Die slaafse post’

De overplaatsing van Schimmelpenninck naar Londen plaatste Van der Goes voor een complicatie. Hij verloor daarmee een vertrouwde deelgenoot in het moeizame bestieren van de Franco-Bataafse betrekkingen. Schimmelpenninck en Van der Goes begrepen elkaar omdat zij veelal dezelfde opvattingen hadden over de noodzaak van een beleid van ‘bui-gend riet’ ten opzichte van de Franse hegemonie. Het was nog de vraag of Van der Goes met de opvolger een vergelijkbare soepele samenwerking zou kunnen hebben. De vooruitzichten waren niet gunstig. Het ambassadeurschap in Parijs werd een speelbal in de controverse over de verdeling van functies tussen patriotten en Oranjegezinden. Het Staatsbewind, dat bevoegd was een keuze te maken, wilde voorkomen dat de opvolger bekendstond als te zeer uitgesproken aanhanger van een van de beide stromingen. Ook Frankrijk zou dat trouwens niet accepteren. Dat beperkte het veld van kandidaten. Een aantal van hen, ook zij die Van der Goes voorstelde, voldeed niet aan het criterium. Anderen vond hij zelf beneden de maat. Uiteindelijk koos het Staatsbewind voor Carel de Vos van Steenwijk, oud-lid van de Nationale Vergadering en federalist, maar zonder enige diplomatieke ervaring. Van der Goes had er een hard hoofd in. Al snel bleek dat de Franse regering deze vertegenwoordiger van de Bataafse bondgenoot ver beneden de waardigheid van de Franse Republiek beschouwde. Met een ineffectief opererende ambassadeur en een politiek feitelijk uitgespeeld twaalftal principalen in Den Haag zag Van der Goes zijn toekomst in ‘die slaafse post’ van secretaris

van staat somber in. Hij had geen zin in nog een omwenteling. In de loop van het jaar openbaarde zich bovendien een niet-gedefinieerde ziekte bij Françoise, zijn steun en toeverlaat. Dan was voor beiden verandering van lucht het beste.²³ Deze drie omstandigheden brachten Van der Goes ertoe zich in november op te werpen als kandidaat voor het vacante gezantschap in Berlijn.²⁴

Consternatie bij het Staatsbewind. Men kon niet zonder hem. Een deputatie, onder wie zijn volgens Delprat grootste tegenstrever Spoor, probeerde Van der Goes vruchteloos over te halen op zijn post te blijven. Delprat zou het zijn geweest die een list verzon. Hij zocht de publiciteit. Hij stuurde anoniem een artikel naar de *Gazette de Leyde*, dat werd overgenomen door *De Nieuwe Haagse Nederlandse Courant*. De anonieme auteur hechtte geloof aan het gerucht van het aftreden van Van der Goes, maar: ‘Ondertussen doet de wijze op welke deze minister de post, die hij wil afstaan waarneemt, de diensten welke hij, zonder aanneming van partij, aanhoudend aan zijn landgenoten bewijst, en het vertrouwen welk hij buiten ’s lands inboezemt, de achtenswaardige vrienden des vaderlands wensen dat hij boven alle inzichten aan de liefde van zijn land gehoor zal geven.’²⁵ Op de laatste dag van het jaar had Van der Goes nog geen besluit genomen om op zijn voornemen terug te komen, maar de truc van Delprat werkte. Van der Goes bleef, wederom, ‘en ging voort de walging die hij had van de stommititeiten, de ongerijmde woedeuitbarstingen en de duistere intriges van het Staatsbewind, dapper weg te slikken uit liefde voor de publieke zaak’.²⁶ De proefvinger hield aan.

De vrede vergaan

De vreedzame co-existentie tussen Frankrijk en Engeland raakte spoedig aangetast door groeiende onmin en afnemend vertrouwen over de uitvoering van de Vrede van Amiens. De steen des aanstoots werd Malta. Frankrijk eiste de overeengekomen evacuatie van dit strategische eiland door de Britse troepen en de overdracht ervan aan de Orde van St. Jan. Engeland talmde daarmee omdat het de Orde niet in staat achtte fysieke inbreuken op de soevereiniteit van Malta te weerstaan. Het verlangde betere waarborgen voor de veiligheid van het eiland.²⁷

Het wantrouwen van Napoleon tegen de Britse bedoelingen uitte zich onder meer in de versterking van de Franse troepenmacht in de Bataafse Republiek. Belangrijke kustplaatsen moesten geleidelijk in staat van verdediging worden gebracht tegen nieuwe Britse invasieopgingen.

Tegelijkertijd verlangde Napoleon voldoende reservetroepen om meteen het land van Hannover (land van herkomst van de Britse koning) te kunnen bezetten, mocht het tot een *rupture* komen tussen beide grote mogendheden. Tegenover de Britten en de Nederlanders hield de Franse regering bij monde van Talleyrand bij hoog en bij laag vol dat zij haar troepen zou terugtrekken zodra Engeland zijn verplichtingen van Amiens volledig was nagekomen. Daarover bestond zowel in Londen als Den Haag achterdocht.²⁸ Aangezien de uitbreiding van de troepenmacht door Frankrijk werd gezien als noodzakelijk voor de verdediging van de Bataafse Republiek, werd de rekening voor het onderhoud in Den Haag neergelegd. Van der Goes zag zich voor een dubbele taak gesteld: enerzijds de verontwaardigde oppositie van het Staatsbewind zo overtuigend mogelijk te verwoorden tegenover de Franse regering, anderzijds te voorkomen dat de Franse overheersers werden geprovoceerd tot nog onheilspellender maatregelen. Zelf niet minder verontwaardigd over de Franse eigengereidheid, kwam Van der Goes tot de conclusie dat het onder de geldende omstandigheden in Europa beter was Napoleon op het punt van de legering van troepen onder uitstellende voorwaarden tegemoet te komen. Hij vond een obstinate weigering, zoals sommige leden van het Staatsbewind voorstonden, een te groot risico. In zijn ogen zou Napoleon daarin het voorwendsel vinden voor een nog veel grotere militaire opbouw, of zelfs om via agitatie en propaganda politiek in te grijpen, zoals hij in Zwitserland had gedaan.²⁹

De Franse gezant Sémonville, die al eerder aan Parijs gerapporteerd had dat het beter was de Bataafse Republiek volledig onder Franse controle te brengen door de onafhankelijkheid te reduceren tot die van een 'gemeentebestuur',³⁰ was met het Haags Tractaat in de hand niet onder de indruk van het gewenste uitstel, dat hij als uitvlucht beschouwde. Hij vond dat het Staatsbewind maar meer moest bezuinigen op andere uitgaven. Als bondgenoot van Frankrijk hoefde de Republiek niet meer te vrezen voor een aanval van de landzijde. Als het bewind zich Duitse huurtroepen kon veroorloven, kon men ook Franse troepen betalen. Het leger kon worden afgeschafte en een grote marine was ook niet meer nodig, evenmin als onderhoud van de fortificaties in het zuiden.³¹ Juist dat laatste punt maakte dat de Britse gezant Liston dreigde met vertrek uit Den Haag als de Fransen niet meer respect zouden tonen voor de Bataafse onafhankelijkheid. Van der Goes argumenteerde tegenover Sémonville dat de bepalingen over Malta in het verdrag van Amiens niet op de Bataafse Republiek sloegen. Engeland kon volgens hem in een openlijke bezetting van de Republiek een plausibel voorwendsel vinden om niet

te vertrekken uit sommige Nederlandse koloniale bezittingen. Die reacties werkten. Sémonville kreeg uit Parijs opdracht coulerance te tonen als het Staatsbewind de betaling van de kosten aanvaardde. Volgens Van der Goes was het nu verstandiger een relatief beperkte last te aanvaarden dan aan te sturen op een politieke breuk. Hij kreeg het Staatsbewind met moeite zover dat het Franse garnizoenen in barrièresteden als Breda en Bergen op Zoom accepteerde. Van der Goes maakte er tegenover de Britse gezant Liston geen geheim van dat toepassing van de term onafhankelijkheid op de Bataafse Republiek een ‘mockery’ was.³²

Hoewel de verstandhouding tussen Frankrijk en Engeland verder verslechterde, zag Van der Goes begin maart 1803 de oorlogskansen nog niet toenemen. Volgens hem kon Engeland met een nieuwe oorlog niet veel winnen, terwijl Frankrijk onvoldoende oorlogsschepen had om een invasie van Engeland te wagen. Een nieuwe oorlog zou in de ogen van Van der Goes voor de Republiek onherroepelijk een nationaal bankroet tot gevolg hebben. Alleen neutraliteit kon het land buiten een nieuwe oorlog houden. Hij ging het andermaal proberen en koos twee middelen. Als beoogde garantiemacht van Malta was Rusland wellicht ook bereid te interveniëren ten gunste van neutraalverklaring van de Republiek. En dit keer moest over dit onderwerp de Eerste Consul zelf benaderd worden, ofwel rechtstreeks ofwel via het Franse netwerk van Schimmelpenninck in Londen, want het was inmiddels duidelijk dat ambassadeur De Vos van Steenwijk in Parijs slecht geïnformeerd was en geen persoonlijke invloed had.

Op 8 maart 1803 kondigde koning George III nogal onverwacht in het Britse parlement aan dat aanzienlijke militaire voorbereidselen in Franse en Hollandse havens Groot-Brittannië helaas noodzaakten overeenkomstige voorzorgsmaatregelen te nemen. Terwijl Van der Goes nog bezig was Schimmelpenninck te schrijven hoe een mogelijke ruptuur een nieuw initiatief tot neutraalverklaring urgent maakte, diende Sémonville zich in grote haast aan op de Kneuterdijk. Napoleon was furieus. Frankrijk liet zich niet intimideren. Sémonville had uit Parijs instructie gekregen aan te kondigen dat onmiddellijk vijftienduizend man extra troepen in de Bataafse Republiek werden gelegerd. Deze manschappen waren bedoeld om de Republiek te beschermen, om middelen in gereedheid te brengen om Hannover te bezetten en om in de Republiek alles te verzamelen wat nodig was voor een aanval op Engeland, als dat land de Vrede van Amiens geen gestand deed.³³ De schok was zo groot dat Van der Goes Sémonville vroeg akkoord te gaan met een stilteperiode van

vierentwintig uur om het Staatsbewind in staat te stellen zich voor te bereiden op een reactie.³⁴ Hij vreesde voor de gevolgen voor de kredietwaardigheid van de Republiek, voor het lot van de vele retourschepen die, rijk beladen, de Engelse kusten nog moesten passeren en voor de toestand in de koloniën waaruit nog geen bevestiging was ontvangen van het herstel van het Nederlands gezag. Sémonville was bereid een smeekschrift van het Staatsbewind aan de Eerste Consul te steunen om de aanmars van de troepen op te schorten totdat er sprake was van daadwerkelijke vijandige actie. Tot opluchting van Van der Goes bleek de Franse regering gevoelig voor de argumenten die hij had aangevoerd. Op 22 maart ontving hij bericht dat de orders voor de troepenverplaatsing waren ingetrokken, met uitzondering van een in stilte te sturen bataljon naar Vlissingen.³⁵

Eind maart stelde hoofdambtenaar Johan Abraham Tinne een nieuw memorandum op over de voordelen van Bataafse neutraliteit. Dit keer was het stuk bedoeld om De Vos van Steenwijk in Parijs en Schimmelpenninck in Londen munitie te geven om de Franse en Engelse pers te bewerken. Of het memo ooit gebruikt is en of Van der Goes het met de motivering eens was, valt moeilijk na te gaan. Uit rapportage van de Britse gezant Liston blijkt hoe Van der Goes de gezochte neutraliteit omstreeks die tijd beschreef. Door herstel van de handel zou de Republiek in staat zijn aan bondgenoten assistentie te verlenen in de vorm van geldleningen en goederen. Indien de oorlog zou worden hervat, zo betoogde hij overigens bij die gelegenheid tegenover Liston, was hij ervan overtuigd dat de Republiek zou worden ingelijfd. Het ontging hem niet dat inlijving Engeland alle kansen bood de Nederlandse koloniën definitief in bezit te nemen.³⁶

In de argumentatie van het conceptmemorandum werd veel nadruk gelegd op de voordelen voor Frankrijk, terwijl aan Groot-Brittannië slechts negatieve bedoelingen werden toegeschreven zonder in te gaan op zijn mogelijke voordelen van Bataafse neutraliteit. Van een juridische onderbouwing was nauwelijks sprake. De notitie hield vooral militaire en economische argumenten in, die maakten dat Frankrijk er alle belang bij had tenminste het offensieve karakter van het Haags Tractaat op te heffen. Een louter defensief verbond sloot neutraliteit niet uit. Volgens de notitie was Groot-Brittannië er in de grond op uit om de herleving van Nederland als handelsnatie, en dus concurrent, te voorkomen. Neutraliteit zou verhinderen dat Groot-Brittannië zich kon vergrijpen aan de Hollandse zeehandel of de koloniën. Bovendien zou daarmee de

noordflank van het Franse Rijk worden gedekt tegen een Britse invasie. Het bezit van België was een garantie voor Frankrijk te kunnen ingrijpen, mochten de zaken een verkeerde loop nemen. Frankrijk kon slechts voordeel hebben van de opbloei van de zeehandel. Erkend werd dat de transitohandel een inbreuk op de tegen Engelse invoer gerichte continentale blokkade kon vormen. De Franse douane had evenwel voldoende mogelijkheid aan de grenzen van de Bataafse Republiek controles uit te oefenen. Of Groot-Brittannië nu wel of niet de Bataafse neutraliteit aanvaardde, in beide gevallen kon het bewind tenminste aan de natie en aan Europa zijn goede intenties tonen, aldus de notitie. Over de mogelijkheid van een negatieve reactie van Frankrijk repte zij niet.³⁷

Al of niet met de notitie in de hand probeerde Van der Goes onverdroten andermaal de bemiddeling van de grote mogendheden, Rusland en Pruisen, in te roepen voor de neutraalverklaring van de Bataafse Republiek. De reacties waren opnieuw sympathiek, maar onverbindend. Lord Hawkesbury zei tegen Schimmelpenninck dat Groot-Brittannië geenszins van plan was de Bataafse Republiek in een eventuele oorlogsverklaring op te nemen en het grondgebied te zullen respecteren, mits Frankrijk dit niet zou gebruiken voor vijandige operaties. Met de bemiddeling van die landen in het ongewisse, koesterde Van der Goes ook weinig hoop op bruikbare reacties van Napoleon.³⁸ Schimmelpenninck probeerde via de Franse ambassadeur in Londen, generaal Antoine-François Andreossi, en Joseph Bonaparte in Parijs toegang tot de Eerste Consul te krijgen om de neutraliteit opnieuw aan de orde te stellen, maar zonder resultaat. Van der Goes organiseerde met het bewindslid Bicker eind maart een speciale missie van de Amsterdamse koopman en patriot Julius Pontoi naar de Franse hoofdstad. Deze kreeg een drievoudige opdracht mee: uitvinden hoe de Franse regering werkelijk over de houding van het Bataafs gouvernement dacht (gegeven de aanhoudende beschuldigingen van anglomanie), polsen naar betere handelsvoorwaarden en sonderen of Napoleon bereid was over neutraliteit te praten en zo ja, onder welke voorwaarden. Pontoi keerde half april onverrichter zake terug. Napoleon wilde de Amsterdammer niet ontvangen.³⁹

Terwijl de oorlogswolken zich verder samenvakten, illustreerde de wijze waarop de Franse generaals in de Republiek naar eigen goeddunken optraden, overduidelijk dat het land werd behandeld als een departement van Frankrijk. Het beledigde Staatsbewind werd steeds onwilliger de Franse troepen te betalen. Het droeg Van der Goes telkens op beklag te doen over het gedrag van de generaals. De arme De Vos van Steenwijk

in Parijs was dikwijls de onwelkome boodschapper van deze protesten bij de Franse regering. Half april was er crisisberaad ten huize van Van der Goes op de Kneuterdijk tussen Sémonville en enkele leden van het Staatsbewind. Talleyrand eiste een schriftelijke toezegging de troepen te zullen betalen. Het Staatsbewind weigerde halsstarrig.

Sémonville schetste in zijn rapporten aan Parijs op zijn manier een somber beeld over wat Napoleon van de Bataafse Republiek kon verwachten in geval van een nieuwe oorlog. Obstructie en onwil. Op het Bataafse leger kon men nog wel rekenen, maar de vloot was onbetrouwbaar. Het Staatsbewind zou zich niet willen laten behandelen als een lokale autoriteit. Om de Republiek werkelijk dienstbaar te maken aan het heil van Frankrijk, zou Napoleon rigoureuze maatregelen tegen het bewind moeten nemen. Hij waarschuwde echter niet te gauw over te gaan tot volledige onderwerping van Nederland, want dat zou kunnen leiden tot een enorme emigratie die aan Frankrijk de laatste hulpbronnen die het nog kon verwachten zou ontnemen.⁴⁰

Van der Goes was somber, wat tot uiting kwam in zijn brief aan Schimmelpenninck van 12 april: ‘Heeft de oorlog plaats, dan zal het tenminste mijn taak niet meer zijn om bezorgenissen ten beste van het land te hebben, want ik durf U vrij stellig te verzekeren, dat het Staatsbewind in dat geval wordt afgedankt of gesuspendeerd en geremplaceerd door een Franse proconsul of prefect van wie alle hoge orders emaneren zullen en dan oordeelt, mijn lieve vriend, wat er van het vaderland worden zal! Ik ben enige tijd in grote agitatie geweest doch de kalmte in mijn geest heeft thans de overhand weer genomen.’⁴¹

De kwestie beheerste de Franco-Bataafse betrekkingen volledig toen een maand later de rupture een feit werd. Schimmelpenninck deed nog een emotioneel beroep op de interventie van Van der Goes om alle verdeeldheid binnen het bewind over de relatie met Frankrijk te doen ophouden op dit ‘ure des gevaars’ voor de politieke existentie van de Republiek: ‘ik weet maar al te zeer dat die politieke existentie op dit moment louter schijn is. Maar door de omstandigheden gesuspendeerd of geheel en onherstelbaar vernietigd is nog niet hetzelfde’.⁴² Van der Goes antwoordde alles wat in zijn vermogen lag te willen aanwenden voor eenheid en saamhorigheid, maar dat het zeer moeilijk zou zijn. Hij signaleerde dat het juist de patriottisch gezinden waren die zich halsstarrig opstelden:

de oude regenten zijn meestendeels de schikkelijksten en de kordaatste, dit kan ik U in vertrouwen doch met de grootste oprecht-

heid verzekeren. Vele van de nieuwen spreken altoos van fermeiteit, independentie en pousseren die toon dikwijls roekeloos en zeer onaangenaam voor degenen die niet van opinie zijn om het huis door de glazen te smijten en begrijpen dat om een politieke existentie te behouden men op tijd moet weten te geven en te nemen. Men is dikwijls getenteerd om te geloven dat die schone raisonnemen ten een adder in zich voeden. Dit moet veranderen en wil men de boedel bij elkaar houden moet een redelijke inschikkelijkheid niet voor laagheid of vuil eigenbaat worden uitgekreten.⁴³

Vier dagen later schreef Schimmelpenninck uit Londen: ‘de kogel is door de kerk! Er komt oorlog. Beproof alles om onze neutraliteit te obtineren!!’ en een paar dagen daarna: ‘Houd moed. Ik zie nog licht. Pruisen heeft stellig order gegeven om haar mediatie aan te bieden. Laat men op Petersburg blijven werken. Engeland is gedeceideerd om ons onafhankelijk te maken. Eerder zal ook deze oorlog niet eindigen. Dit is uitgemakt!’⁴⁴ Op die Engelse vastbeslotenheid ging Schimmelpenninck helaas niet verder in. Zag hij in Engeland nu ook het ‘plechtanker’ van de oude Van de Spiegel? Uit zijn opmerkingen blijkt in ieder geval wel dat Schimmelpenninck de pogingen van Van der Goes om het land neutraal te doen verklaren nadrukkelijk steunde.

Zowel Frankrijk als Engeland stelde zich de eerste tijd terughoudend op. Er heerste een soort *phoney war*. Men maakte van deze gelegenheid gebruik om een nu meer formele missie naar Napoleon te sturen om te trachten hem persoonlijk te overtuigen van het nut van een neutrale Bataafse Republiek. Deze delegatie bestond uit de orangist Willem Six, het lid van de Nationale Rekenkamer Gerrit Jan Jacobson en de genieofficier en latere waterstaatkundige Jan Blanken. De laatste op suggestie van Sémonville, omdat Napoleon gevoelig was voor het oordeel van militairen. Op 15 juni ontving de Eerste Consul de delegatie, maar tot een echte dialoog kwam het niet. Met een bijna Engels understatement verklaarde hij: ‘J’ai été un peu fâché de l’espèce de tergiversation de votre gouvernement dans les derniers momens.’ Napoleon eiste zonder discussie omvangrijke oorlogsverplichtingen van het bewind. Bij weigering zat er niets anders op om de Republiek tot Frans departement te maken.⁴⁵ Het Staatsbewind koos eieren voor zijn geld en machtigde de delegatie om over een conventie van militaire bijstand te onderhandelen. Deze kwam op 25 juni tot stand. Schama noemt het een exemplarische combinatie van genadeloosheid en impotentie.⁴⁶

‘Als een satelliet van een planeet’

Meteen daarna bezoekt Napoleon de Nederlanden. Begin juli kwam hij – zonder voorbericht aan het Staatsbewind – aan in Zeeland, waar hij Middelburg en Vlissingen bezoekt. Aldaar inspecteerde hij op het marine-etablisement met groot ongeduld en ongenoegen de werkzaamheden, die hij volstrekt beneden peil vond. Daarna reisde hij naar Brussel. Geconfronteerd met aanhoudende financiële tekorten zag het Staatsbewind hierin een uitgelezen kans een beleefdheidsbezoek te combineren met een ultieme, persoonlijke poging om Napoleon voor een neutrale opstelling van de Republiek in de oorlog te winnen. Van der Goes kreeg tot taak de bewindsleden Bicker en Brantsen naar Brussel te begeleiden. Sémonville beschreef Brantsen als een vertegenwoordiger van de Oranjepartij, Bicker als de chef van de antiorangistische staatsgezinde partij van 1787 en Van der Goes als ‘een van die vooraanstaande persoonlijkheden die zich op gematigde wijze aan de omstandigheden hebben aangepast’. De gezant achtte hun persoonlijke invloed groot genoeg om de publieke opinie zonder al te veel moeilijkheden te doen aansluiten bij eventuele plannen van de Eerste Consul ten aanzien van de Bataafse Republiek.⁴⁷

De delegatie vertrok uit Den Haag op 30 juni en moest zich in Brussel met voornamelijk ceremoniële bezoeken bezighouden, totdat Napoleon daar op 21 juli verscheen. De Eerste Consul en zijn echtgenote namen hun intrek in het gebouw van de departementale prefectuur, waar de omgeving spoedig de ambiance van een paleis aannam. Tot die tijd had de Bataafse deputatie op twee jachten, waarop het zeer warm was, in de haven van Brussel verbleven totdat logeerruimte ter beschikking werd gesteld in Hotel Saligot op de Montagne du Parc. Op 22 juli nodigde Talleyrand de delegatie uit voor een werkdiner. De minister was zeer zakelijk, hij wilde weten wat voor vlees hij in de kuip had. De volgende dag gunde Napoleon de Bataafse heren een audiëntie van bijna een uur. Bicker heeft zijn eerste aanblik van Napoleon beschreven: ‘De Consul is niet groot, mager, bruinachtig van vel, donkerbruin haar, ongekapt, een mooi profiel, rustige statige houding. Hij droeg een groenachtig bruin zijden kleed, zwaar in het goud met eikenbladen en eikels geborduurd.’⁴⁸ Talleyrand stond aan zijn rechterzijde. Bicker vond de conversatie niet stijf, Napoleon stoorde zich niet aan tegenspraak of onderbrekingen. Uit de verslagen van zowel Bicker als Van der Goes blijkt dat de delegatie de gelegenheid kreeg commentaar te leveren op de opvattingen die Napoleon over de situatie in de Bataafse Republiek te berde bracht. De

Eerste Consul ergerde zich aan de onwil of traagheid van de politieke besluitvorming in de Republiek. Volgens Van der Goes moest Napoleon die vooral toeschrijven aan de Hollandse gewoonte om over alles eerst uitgebreid te delibereren. Napoleon beschouwde met name de patriotische bewindsleden Spoor en Besier als hinderlijke dwarsliggers. Van der Goes maande de Eerste Consul wat meer consideratie te hebben met de moeilijke positie waarin het Bataafs bewind zich bevond. Het gesprek ging ook over de inactiviteit op de marinewerf van Vlissingen en het onttrekken van het eskader van viceadmiraal Pieter Hartsinck aan de inzet voor de invasie van Engeland (de schepen waren jammer genoeg voor Napoleon al naar Indië vertrokken om aldaar het Nederlands gezag kracht bij te zetten). Over de nijpende financiën van het Staatsbewind praatte Napoleon gemakkelijk heen. De Republiek kon bezuinigen door haar leger af te schaffen, want Frankrijk zorgde immers voor bescherming. Wel toonde hij aandacht voor de toenemende problemen met de uitvoer van boter, kaas, gezouten vlees en jenever. Napoleon sprak lovend over Schimmelpenninck. ‘Waar is hij eigenlijk?’, vroeg hij aan Talleyrand. De Bataafse ambassadeur bleek door Napoleon naar Brussel te zijn ontboden. ‘Hij komt vanavond,’ zei de minister met een buiging. Voordat het onderhoud eindigde, vergat Napoleon niet om hoorbaar aan Talleyrand de namen van de Bataafse heren te vragen.

De belangrijkste boodschap van Napoleon ging over de existentie van de Republiek. Een boodschap die voor de delegatie niet zozeer onverwacht, maar wel hard aankwam door de gebezigde beeldspraak. Napoleon betoogde dat de Bataafse Republiek het lot van Frankrijk in goede en kwade dagen moest delen. Hij wenste weliswaar haar onafhankelijkheid, maar die definieerde hij als ‘civiele, mercantiele en municipale independentie’. Politieke onafhankelijkheid kwam niet meer te pas zolang hij meester was van België. ‘Uw lot’ is te nauw verbonden met dat van Frankrijk ‘comme un satellite l’est à sa planète’. Over neutraalverklaring werd niet eens gesproken.⁴⁹

De volgende dag, zondag, was er ’s avonds een nieuwe ontmoeting met Napoleon in het appartement van Madame Josephine Bonaparte, in een wat meer informele sfeer, dat wil zeggen: in aanwezigheid van Talleyrand, Sémonville, en een zwijgende menigte generaals en hovelingen in groot tenue en twee ‘dames du palais’. De ontmoeting duurde bijna twee uur, waarin Napoleon zijn gedrag tegenover Engeland rechtvaardigde. Van Schimmelpenninck, die er nu ook bij was, wilde hij in een tête-à-tête alles weten over de sfeer en situatie in Londen. De Eerste Consul was de intelligentie, gecombineerd met rondborstigheid

en gevoel voor theater, van de Hollander gaan waarderen.⁵⁰ Hij zag in de ambassadeur een bruikbare figuur. Tekenend is ook Napoleons opmerking tegenover Schimmelpenninck dat hij eigenlijk ‘te deugdzaam was voor de eeuw waarin zij leefden’, iets wat volgens Schama ook kon gelden voor bestuurders als Van der Goes.⁵¹ Ook de dag daarop, toen de delegatie was uitgenodigd voor het diner en Napoleon met het drietal over allerlei onderwerpen sprak, was er geen kans de Bataafse neutraliteit te bepleiten.

Bij de afscheidsaudiëntie, op 29 juli, ging het Napoleon vooral om de uitvoering van de recente conventie over de militaire bijstand. Napoleon eiste Vlissingen voor zich op om er een vesting van te maken.⁵² Onderhandelen over een handelsverdrag mocht, als de Republiek dat per se nodig achtte, maar dan alleen door een man als Schimmelpenninck (die begin november 1803 terugkeerde op zijn oude post). Ten slotte wenste Napoleon nu spoedig een hoge zeeofficier als verbindingsman voor de uitvoering van de conventie aan zijn zijde te zien (dit werd Carel Hendrik Ver Huell). Nadat de delegatie nogmaals de stelligste verzekering had gegeven dat de Bataafse Republiek naast Frankrijk stond, sprak de Eerste Consul droogjes: ‘Je serai charmé de vous voir confirmer par vos actions les assurances que vous me donnez.’⁵³ Geen woorden meer, maar daden. De Republiek kon zich niet aan de oorlog onttrekken. Neutraliteit als doelstelling was definitief onhaalbaar geworden. Erger nog, de vroom beleden principes van Lunéville gooiden Frankrijk overboord.⁵⁴

Gesloten blinden

De grootste beproeving van dat jaar trof Van der Goes persoonlijk. Op 15 december stierf zijn vrouw Geertruida Francisca de Eerens. Françoise, zoals hij haar noemde, werd 51 jaar oud. In de loop van 1802 kreeg zij een onbekende ziekte. In een brief aan Schimmelpenninck van 25 januari 1803 verontschuldigde Van der Goes zijn vrouw, die Catharina Schimmelpenninck niet zelf kon bedanken voor een toegezonden ‘robe’, omdat Françoise ‘zich alsnog buiten staat bevindt om met haar geparalyseerde hand een letter op papier te brengen’. In april schreef Van der Goes: ‘mijn goede vrouw is en blijft ellendig zwak’.⁵⁵ Tijdens het bezoek aan Brussel hield Bosscha in zijn ambtelijke correspondentie Van der Goes op de hoogte van de omstandigheden van Françoise die erg naar zijn thuiskomst verlangde. Eind juli ging het kennelijk zoveel beter dat zij haar man achternagereisd is. In Brussel nam zij meteen de honneurs

waar door de deputatie te vertegenwoordigen in de St. Goedele-kathedraal toen Napoleon plots besloot daar de mis bij te wonen. De heren waren op dat moment in conferentie met een Zeeuwse afvaardiging over de kwestie Vlissingen.⁵⁶

In de herfst verslechterde haar gezondheid echter verder en op 1 december deed Van der Goes zijn correspondentie af aan het ziekbed van zijn vrouw: 'Ik schrijf deze brief voor het bed van mijn beminde vrouw wier gezondheid sedert enige dagen merkkelijk verminderd is en die thans geweldig lijdt, eensdeels aan oppressie op de borst en anderdeels aan een onbeschrijfelijke jeuk over het gehele lichaam hetgeen voor haar en voor degenen die haar oppassen zeer penibel is. De goede God kan alles redden dan zo die redding niet spoedig komt, vrees ik dat de krachten haar zullen verlaten. In twee maal vierentwintig uur heeft de goede vrouw geen rust kunnen krijgen. Ik ben zeer mismoedig.' Op 13 december werd de situatie kritiek. Françoise leed onophoudelijk veel pijn, maar haar geest was opvallend helder.⁵⁷

Twee dagen later was Dominique Eerens, militair en de latere gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, toevallig op doortocht in Den Haag. Hij besloot als verrassing bij zijn tante Frans en tweede moeder langs te gaan. Tot zijn schrik zag hij dat de blinden van het huis op de Kneuterdijk gesloten waren. Huisknecht Pieter Steinmetzer deed open en vertelde in tranen dat tante Frans drie kwartier eerder gestorven was.⁵⁸

Over haar huwelijk met Van der Goes zijn vrijwel geen wetenswaardigheden te vinden. Correspondentie tussen beide echtelieden is voor zover kon worden nagegaan niet bewaard gebleven. Behalve hun dochter Marianne, die in 1795 in Madrid gestorven was, heeft het echtpaar geen kinderen gekregen. Uit brieven van bijvoorbeeld George Hahn en Schimmelpenninck is af te leiden dat Françoise een sterke en betrokken vrouw was van wie Van der Goes veel steun kreeg, zowel emotioneel als rationeel. Zij was openhartig over haar katholieke geloof. Evenals haar 'Martin' zoals zij Van der Goes noemde, hield zij van het theater. Uit de affectieve correspondentie met de jonge Anthony van Dedem, die haar zeer wist te vleien, is duidelijk dat Françoise een groot liefhebster was van Italiaanse siervoorwerpen, zoals 'plateaus', en porseleinen figuren en groepen. Van Dedem kocht die regelmatig voor haar als cadeau tijdens zijn reizen naar Italië.⁵⁹ Ongetwijfeld zal Françoise die voorwerpen onder meer hebben gebruikt ter versiering van haar eettafel op de Kneuterdijk, waar zij een bewonderde gastvrouw was voor een brede

gastenkring. Een van de weinige tastbare herinneringen aan haar is een receptenboekje ‘tot smullen uitgedagd’. Daarin had Françoise lekkernijen beschreven als duivenpastei, kreeftenmoes, cider van kweeper en ‘podding’. Veel puddingrecepten. En steeds de raad om met regenwater te koken.⁶⁰

Voor Van der Goes was het verlies van Françoise de Eerens een enorme slag. Op kerstavond vroeg hij, eenzaam in het grote huis, in een emotionele brief een vriendendienst aan Schimmelpenninck: of hij een gegraveerd portret van zijn overleden vrouw kon laten maken door de beste graveur van Parijs, Auguste de St. Aubin. Het kon hem niet schelen hoeveel dat zou gaan kosten. Een week later schreef hij aan Schimmelpenninck een bedankbrief voor diens condoleances: ‘Van mij afgenomen te zien het voorwerp dat ik 33 jaren bemind heb en waarmede ik 17 jaren in het innigst vertrouwen en de warmste liefde heb geleefd zonder die gevoelens een ogenblik te verzaken. Hoe is het mogelijk die herinnering te verwijderen, daar mijn ziel van eerste jeugd af nodig gehad heeft een voorwerp om te beminnen en mijn gevoeligheid te openen. Mijn verlies is groter dan iemand zich verbeelden kan.’⁶¹